

F.M. DOSTOIEVSKI CRIMĂ ȘI PEDEAPSĂ ROMAN ÎN ȘASE PĂRȚI, CU EPILOG

Traducere din limba rusă și note
de Ion Covaci

Feodor Mihailovici Dostoievski s-a născut la 30 octombrie/11 noiembrie 1821, la Moscova. A debutat cu romanul epistolar *Oameni sărmani* (1846), criticii numindu-l „un nou Gogol“. Au urmat, la scurt timp, microromanele *Nopți albe* (1848) și *Netoșka Nezvanova* (1849). În aprilie 1849 a fost arestat și condamnat la moarte, pedeapsă comutată în muncă silnică, pentru apartenența sa la un grup socotit ostil regimului țarist. Anii de detenție (1850–1854) și-au pus amprenta decisiv asupra vieții și personalității scriitorului. După *Amintiri din Casa morților* (1861–1862) și *Însemnări din subterană* (1864), Dostoievski a scris și a publicat, rând pe rând, marile sale romane, cele care îl vor impune ca unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii: *Crimă și pedeapsă* (1866), *Idiotul* (1868–1869), *Demonii* (1871–1872), *Adolescentul* (1875) și *Frații Karamazov* (1879–1880). La 29 ianuarie/9 februarie 1881, Dostoievski s-a stins din viață, lăsând în urma sa o operă inegalabilă.

I

Într-o zi de început de iulie, neobișnuit de caldă, un Tânăr își părăsi mansarda pe care o ținea cu chirie pe Intrarea S. și, ieșind în stradă, se îndreptă cu pași înceți, indecis parcă, spre podul K.

Coborând, avusese norocul să nu dea ochii cu gazda. Cămăruța lui era cocoțată chiar sub acoperișul casei înalte, cu patru etaje, și aducea mai degrabă cu un dulap decât cu o locuință. Gazda, de la care închiriașe această cămăruță cu pensiune completă – casă, masă și curătenie –, locuia un etaj mai jos, într-un apartament separat, și, de fiecare dată când ieșea, Tânărul era nevoit să treacă prin fața bucătăriei stăpânei, a cărei ușă era, aproape întotdeauna, larg deschisă spre scară. Și de fiecare dată, traversând acel palier, Tânărul încerca un simțământ penibil, de care se rușina și care îl făcea să se încrunte. Îi era dator vândut proprietărei și se ferea să o întâlnească.

Nu că ar fi fost slab de înger ori laș, dimpotrivă, dar de la o vreme traversa o stare de irascibilitate și încordare vecină cu ipohondria. Se zăvorăse în sine și se însingurase într-atât, încât avea oricare nu numai de întâlnirea cu proprietăreasa, ci de orice relație cu semenii. Era strivit de săracie, dar până și strâmtorarea în care trăia încetase, de un timp încoace, să-l împovăreze. Abandonase toate

preocupările existențiale, nici nu mai voia să audă de ele. În realitate, puțin îi păsa de gazdă, indiferent ce gânduri rele ar fi nutrit aceasta. Dar să fie acostat pe scară și silit să asculte un potop de nerozii despre te miri ce trivialități ale vieții cotidiene, cu care n-avea nici în clin, nici în mâncă, insistențele privind plata chiriei, amenințările și väiciările cucoanei, și apoi necesitatea de a recurge la subterfugii, de a născoci scuze, de a minți – ei, nici aşa, mai bine se furișează pisicește pe scări și iutește pasul, să nu-l vadă nimeni.

Dar de această dată, în timp ce ieșea din clădire, frica de a da ochii cu creditoarea lui sfârși prin a-l intrigă de-a binelea.

„Ce coc în minte și ce nimicuri mă oripilează!“ se miră el cu un zâmbet straniu. „Curios: totul e la îndemâna omului, dar, de poltron ce e, și anume le e frică oamenilor cel mai mult? De următorul pas, de cuvântul ce le stă pe limbă – orice îi scoate din bulionul lor îi bagă în speriești... De altminteri, și eu prea bat câmpii. De aceea nici nu fac nimic, pentru că bat câmpii. De fapt, e valabil și de-a-nndoasele: bat câmpii pentru că nu fac nimic. În ultima lună, m-am deprins să dondănesc, zăcând cât e ziulica de lungă într-un ungher și visând cai verzi pe pereți. De ce m-am pornit într-acolo? Sunt eu capabil de *lucrul asta*? E *asta* ceva serios? Nicidecum. Fantezii, autoamăgire, joc! Da, pesemne, totul nu e decât un joc!“

Strada era năpădită de dogoare și zăpușeală; pretutindeni, îmbulzeală, mormane de var, lemnărie pentru schele, cărămizi, colb și acea duhoare estivală aparte, binecunoscută oricărui petersburghez căruia nu-i dă mâna să închirieze, vara, o casă de vacanță în afara orașului – toate astea laolaltă zgândăreau și mai mult nervii, oricum zdruncinăți, ai Tânărului. Miasmele insuportabile ale cărciumilor,

risipite puzderie în această parte a orașului, și bețivii ce-i tăiau necontentit calea, în pofida faptului că ziua de muncă încă nu se isprăvise, desăvârșeau coloritul respingător și trist al priveliștii. O nemărginită scârbă invadă pentru o clipă trăsăturile delicate ale Tânărului. În treacăt fie spus, era un flăcău foarte arătos, șaten, destul de înalt, zvelt și bine croit, cu minunați ochi de culoare închisă, foarte expresivi. Curând căzu într-o adâncă îngândurare, mai bine zis, într-un fel de uitare de sine, și își continuă drumul fără să mai observe, refuzând să observe, ce se petreceă împrejur. Numai arareori, remarcându-și, o dată în plus, tentația de a vorbi singur, bombănea ceva indistinct. Era conștient că, uneori, gândurile lui o luau razna și se simțea foarte slăbit: de două zile nu mâncase mai nimic.

Era atât de prost îmbrăcat, încât un altul în locul lui, fie și cel mai mizer vagabond, s-ar fi sfidat să iasă, ziua în amiaza mare, pe stradă în asemenea jerpelituri. Străbătea, însă, un cartier unde cu greu ai fi putut surprinde pe cineva prin vestimentație. Apropierea pieței de fân Sennaja, abundența de stabilimente rău famate, și îndeosebi populația de târgoviști și meseriași îngrămadită pe aceste uliți și ulicioare din inima orașului colorau, uneori, panorama cu asemenea subiecți, încât ar fi fost straniu ca vreo figură întâlnită în cale să te intrige. Iar în sufletul Tânărului se acumulase atâtă înverșunată sfruntare, încât, în pofida pudorii specific juvenile, flânând pe străzi, puțin îi păsa de aspectul lui ponosit. Altminteri ar fi stat lucrurile dacă s-ar fi întâlnit cu unii cunoscuți sau foști colegi, cu care, îndeobște, nu-i plăcea să se vadă... Si totuși, când un bețivan, pe care cine știe de ce și unde îl cărau într-o haraba enormă, trasă de un enorm cal de povară, îi aruncă, brusc, din mers: „Bă, clop teuton!“, hohotind din toți bojocii și arătându-l cu degetul,

tânărul se opri brusc și-și duse, instinctiv, mâna la pălărie. Era un Zimmermann, dar ponosit de-acum, ros, numai găuri și pete, fară boruri, turtit ridicol într-o parte. Dar nu rușinea, ci un cu totul alt simțământ, asemănător cu panica, îl cuprinse pe Tânăr.

– Eram sigur, bălmăji el agitat, presimțisem!... Ce por cărie sinistră! O tămpenie, te miri ce fleac îți poate spulbera planul cel mai bine gândit! Bunăoară, o pălărie prea bătătoare la ochi... Caraghioasă, și de aceea bătătoare la ochi... La zdrențele mele ar fi trebuit neapărat o șapcă, o fleandură oricât de pleoștită, numai nu bâzdâgania asta. Nimeni nu poartă aşa ceva, se observă de la o poștă, se întipărește în memorie, de unde țășnește când nici cu gândul nu gândești – și poftim indiciul pe tavă. Când pui la cale asemenea chestii, trebuie să fii cât mai șters, să treci nebăgat în seamă... Amânuntele, diavolul se ascunde în amânunte!... Tocmai ele dau totul peste cap...

Nu avea mult de mers; știa chiar căți pași avea de făcut până acolo de la poarta casei lui: exact șapte sute treizeci. Într-o zi, sedus de fantasma lui, îi numărase. Pe atunci, nu credea încă în această himeră, nu făcea decât să se atâțe singur cu voluptuoasa ei nebunie. Acum însă, la o lună distanță, începuse să privească altfel lucrurile și, în posida solilociilor lui autoflagelante despre propria-i slăbiciune, neputință și indecizie, ajunsese să vadă în visul lui „scelerat“ o întreprindere fezabilă, cu toate că încă nu-și dădea sieși crezare. Iar acum se ducea să facă o *repetiție*, și agitația lui creștea cu fiecare pas.

Se apropie înfiorat, cu inima bătând să-i spargă pieptul, de casa enormă, ce dădea cu partea din spate spre canal, iar cu fațada – spre strada N. Clădirea constă dintr-o puzderie de apartamente strâmte și era populată de mici

meșteșugari – croitori, lăcătuși, bucătărese –, cățiva nemți, dame cu ocupării absconse, mici funcționari etc. Locatarii mișunau, într-un necontentit du-te-vino pe sub ambele porți și în cele două curți interioare. Imobilul era deservit de trei sau patru portari. Încântat că nu dăduse nas în nas cu nici unul dintre ei, Tânărul o zbughi numaidecât, de sub bolta porții, pe intrarea din dreapta. Scara era întunecoasă și îngustă, o scară „de serviciu“, dar el cunoștea, pentru că o studiase, toată această ambianță, care îi convinea: în asemenea obscuritate, chiar și un ochi iscoditor nu prezenta nici o primejdie. „Dacă deja îmi tremură nădragii, ce-o să fie când, la o adică, mă voi hotărî să trec la *fapte*?“, se întrebă el fără voie, urcând spre etajul trei. Aici îi tăiașă calea doi rezerviști, acum hamali, care scoteau mobila dintr-un apartament. Știa că acolo locuia un funcționar neamț cu familie numeroasă: „Se pare că neamțul se mută, ceea ce înseamnă că la etajul trei, pe această scară și pe acest palier, va rămâne, o vreme, locuit doar apartamentul babei. E bine de reținut, pentru orice eventualitate“, se gândi el și sună la ușa bătrânei. Soneria țârâi slab, de parcă clopoțelul ar fi fost de tinichea, nu de aramă. În miciile apartamente din clădirile de acest gen, aşa sunt toate soneriile. Uitase timbrul clopoțelului, și acum clinchetul lui aparte îi evocă brusc ceva, îl făcu să vadă ca aievea... Tresări, într-atât îi slăbiseră nervii. Peste puțină vreme, ușa se întredeschise și, prin crăpătura îngustă, locatarea măsură cu vădită neîncredere: i se vedea doar ochii strălucind în întuneric. Dar, văzând că pe palier era lume, femeia prinse curaj și deschise ușa de-a binilea. Tânărul pași peste prag într-un antreu întunecat, împărțit în două de un paravan, dincolo de care se ghicea o bucătărioară minusculă. Bătrâna stătea dinaintea lui tăcută, privindu-l întrebător. Era o băbuță mărunțică și uscățivă, de

vreo șaizeci de ani, cu nas ascuțit și ochi iscoditori, plini de răutate, dezbrobotită. Părul ei bălai, presărat cu fire albe, era dat din belșug cu ulei. Pe gâtl subțire și lung, aducând cu un picior de găină, își infășurase o flanelă roasă, iar pe umeri, cu toată zăpușeala, îi atârna, bălgăngăindu-se, o scurteică de blană, năpârlită și decolorată. Bătrânică tușea și icnea fără istov. Pesemne, Tânărul o fixa cu o privire bizară, căci și în ochii ei reveni brusc neîncrederea.

– Raskolnikov, student; am mai trecut pe la dumneavoastră, cu vreo lună în urmă, turui grăbit Tânărul, cu o scurtă plecăciune, dându-și seama că trebuia să se arate căt mai politicos.

– Îmi amintesc, tinere domn, îmi amintesc foarte bine că ai mai trecut, spuse bătrâna răspicat, fără a-l slăbi din ochii bănuitorii.

– Da... și mă aduce cam același păs..., urmă Raskolnikov, ușor tulburat și descumpănit de neîncrederea bătrânei.

„Poate că astă îi e firea, dar data trecută parcă n-am băgat de seamă“, se gândi el, cu un simțământ neplăcut.

Bătrâna tăcu o vreme, parcă pe gânduri, apoi se dădu la o parte și, arătând spre ușa de la cameră, zise, invitându-și musafirul să treacă înainte:

– Poftim înăuntru, tinere domn.

Odaia, nu prea încăpătoare, în care pătrunse Tânărul, cu pereții tapetați în galben, cu mușcate și perdeluțe de măselină la ferestre, era scăldată în lumina puternică a soarelui ce asfințea. „Și atunci, poate, soarele va străluci la fel!...“ îi trecu, parcă nitam-nisam, prin minte lui Raskolnikov, care examina cu priviri febrile încăperea, pentru a-și fixa în memorie, pe căt era cu putință, dispunerea în spațiu a lucrurilor. Dar camera aceea nu avea nimic neobișnuit. Mobilierul, în întregime vechi, din lemn gălbui, consta

dintr-un divan cu spătar enorm, bombat, o masă ovală, așezată în fața divanului, o măsuță de toaletă cu oglinoară îngheșuită între cele două ferestre, niște scaune înșirate de-a lungul pereților și câteva tablouri fără valoare, în rame livide, reprezentând adolescente nemăoice cu păsărele în palme – cam asta era tot. Într-un colț, dinaintea unei mici icoane, ardea o candelă. Totul era foarte curat: și mobila, și dușumelele erau lustruite cu temei: totul strălucea. „Mâna Lizavetei“, își spuse Tânărul. În tot apartamentul n-ai fi putut descoperi un fir de praf. „Numai la văduvele bătrâne și înăcrite găsești asemenea curățenie“, mai gândi Raskolnikov, uitându-se cu coada ochiului la perdeluța de stambă ce masca ușa spre cea de a doua odăită, care adăpostea patul și scrinul bătrânei și în care el nu pătrunse nicicând. Apartamentul se reducea la aceste două odăi.

– Cu ce-ți pot fi de folos? întrebă cu glas aspru bătrânică, intrând la rândul ei în odaie și proțăpindu-se din nou în fața lui, ca să-l poată privi drept în ochi.

– Am adus un amanet – iată-l! și Raskolnikov extrase din buzunar un ceas de modă veche, plat, de argint, având incrustată pe capac imaginea globului pământesc. Lănișorul era din oțel.

– Păi și sorocul celuilalt e depășit. S-a împlinit alaltaieri.

– Vă plătesc dobândă pe încă o lună. Mai aveți puțină răbdare, vă rog.

– Astă cum mi-o fi voia, tinere domn: pot aștepta, ori pot vinde amanetul chiar astăzi.

– Cât îmi dați pe ceas, Aliona Ivanovna?

– Numai mofturi aduci, tinere domn, fleacuri fără valoare. Rândul trecut îți-am dat, pentru inel, ditamai două bumăști, deși cu o rublă jumate oricine poate lua unul nou de la giuvaiergiu.

– Dați-mi măcar patru ruble; o să-l recuperez, e de la tata. Curând am de primi niște bani.

– O rublă jumate, cu dobânda înainte, dacă îți convine.

– O rublă jumate! exclamă Tânărul.

– Dacă vrei. Și bătrâna îi întinse ceasul îndărăt. Tânărul îl luă revoltat și dădu să plece, dar se răzgândi numaidecât: înțeles că bătrâna era ultima lui scăpare și că nu venise doar pentru bani.

– Fie. Dați-mi banii! spuse el abrupt.

Bătrâna vârî mâna în buzunar, după chei, și trecu în odaia de dincolo de draperie. Râmas singur, Tânărul prinse a asculta atent, urmăriind-o în gând. O auzi desculind scri-nul. „Pesemne, sertarul de sus“, se gândi el. „Cheile, aşadar, le ține în buzunarul drept... Într-o singură legătură, pe o verigă din oțel... Una dintre ele e zimțată și de trei ori mai groasă decât celelalte. Asta nu poate fi de la scrin... Trebuie că baba mai are pe acolo vreo cutie mare ori un cufăr. Cuferele au asemenea chei... Dar, Doamne, ce abject sunt, ce nemernic!...“

Bătrâna se întoarse.

– Uite cum stăm, tinere domn: la o dobândă de zece copeici de rublă pe lună, pentru o lună și jumătate – banii înainte – mie îmi revin cincisprezece copeici. Pentru cele două ruble de data trecută – douăzeci de copeici. Asta înseamnă, cu totul, treizeci și cinci de copeici, aşa că mai capeți, pentru ceas, o rublă și cincisprezece copeici. Tine banii!

– Cum?! Numai o rublă și cincisprezece copeici?

– Atât.

Tânărul nu mai protestă și luă banii. O privea pe bătrâna și nu se grăbea să plece, de parcă ar fi vrut să mai spună ori să mai facă ceva, nici el nu știa ce anume.

– Aliona Ivanovna, zilele astea poate că o să vă mai aduc ceva... un portăigaret frumos... de argint... asta după ce îl capătă îndărăt de la un prieten... Și tăcu încurcat.

– Bine. Mai vorbim când îl aduci, tinere domn.

– La revedere, atunci... Sunteți tot singură, surioara nu s-a întors? întrebă el cât putu de degajat, odată ajuns în antreu.

– Dar ce treabă ai cu ea, tinere domn?

– A, nimic deosebit... Am întrebat doar aşa... Iar dum-neavoastră mă repeziți... Cu bine, Aliona Ivanovna!

Raskolnikov ieși foarte tulburat. Și tulburarea lui creștea cu fiecare clipă. Pe scară se opri de câteva ori, parcă fulgerat. Iar odată ajuns în stradă, izbucni:

„O, Doamne! Ce dezgustător! Oare e posibil, oare... nu, e o aiureală, o absurditate, adăugă el ferm. E posibil să-mi fi clocit mintea ceva atât de monstruos? Câtă mocirlă e în stare să scuipe inima mea? Abject, infam, imund!... Și eu, de o lună întreagă...“

Dar nu-și putea descărca sufletul nici în cuvinte, nici în izbucniri de furie. Senzația de nemărginit dezgust, care începuse să-l terorizeze încă de pe când mergea spre casa bătrânei, dobândise o asemenea amploare și se dezvăluia atât de orbitor, încât Raskolnikov nu mai știa unde să se ascundă de sine. Umbra pe trotuar ca turmentat, nebăgând în seamă trecătorii și izbindu-se de ei; își veni în fire abia pe strada următoare. Era în fața unei cărciumi, un fel de hrubă, în care se intra coborând o scară ce începea direct de pe trotuar. Doi bătrâni tocmai ieșeau pe ușă, sprijinindu-se unul de altul și înjurându-se cu sărg. Fără să stea pe gânduri, Raskolnikov coborâ în beci. Nu prea călca prin cărciumi, dar acum își simțea capul învărtindu-i-se și, în plus, o sete mistuitoare îl cuprinse. Îi crăpa buza după o bere rece, cu atât mai mult cu cât își punea neașteptata slăbiciune și pe seama faptului că

era nemâncat. Se aşeză într-un ungher întunecat și murdar, la o masă cleioasă de licorile scurse pe ea, ceru bere și sorbi cu voluptate primul pahar. Se simți numaidecât mai ușurat, iar gândurile i se limpeziră. „Toate astea sunt prăpăstii“, își spuse el revigorat, „n-am nici un motiv să cad în degringoladă! Pur și simplu, o disfuncție fizică. Un pahar de bere, un pesmet, și uite că, într-o clipă, mintea începe să duduie, gândurile se limpezesc, intențiile se conturează ferm. Ptiu, ce zbateri de doi bani!...“ Dar, în pofida acestui puseu de autodispreț, arăta înviorat, de parcă s-ar fi eliberat deodată de o povară înfricoșătă, și începuse să-i privească pe cei din cărciumă cu îngăduință. Totuși, chiar în acele clipe, în suflet i se insinua simțământul nelămurit că și această deschidere spre optimism ascundea în ea ceva vicios.

Între timp, în cărciumă rămăseseră puțini mușterii. Pe urmele celor doi cheflii pe care-i întâlnise pe scară, mai ieșise, buluc, o ceată întreagă – cinci bărbați și o femeie, dotați cu o armonică. După plecarea lor, în locanta parcă mai spațioasă deodată se așternu liniștea. Mai rămăseseră pe poziții un tip cherchelit, dar nu cine știe ce, cu înfățișare de târgoveț, care bea bere, alături de o namilă cu cojoc siberian și barbă lungă, încăruntită. Acesta din urmă trăsese zdravăn la măsea și atipise pe o bancă; la răstimpuri, deșteptându-se brusc, își desfăcea brațele și pocnea din degete, săltându-și bustul, fără însă a se ridica de-a binelea de pe laviță, și îngâna un cântecel, chinuindu-se să-și amintească versurile:

*Te-am ținut într-un alint,
Varăă-iarnăă, te-am iubit...*

Sau:

*Rătăcind pe ulicioare,
Dau de fosta-mi țitioare...*

Dar nimeni nu-i împărtășea exaltarea; taciturnul lui comecean reacționa la aceste ieșiri chiar cu ostilitate și vădit scepticism. În afara de aceștia doi, în hrubă mai rămăsese un individ cu înfățișare de cinovnic ieșit la pensie. Ședea cu sticla în față, sorbind la răstimpuri din băutură și privind în jur. Acel om părea, și el, pradă unei mari frământări.

II

Raskolnikov nu era deprins cu locurile pline de lume și, așa cum am mai spus, evita, mai cu seamă de o vreme încoace, orice relație cu semenii. Dar acum se simți deodată atras de ei. Ceva nou părea a se isca în sufletul lui, împingându-l spre oameni. Ostenise într-atât în ultima lună, muncit de obsesia lui, de sumbra lui exaltare, încât simțea nevoia ca, fie și pentru scurt timp, să respire într-o altă lume, oricare ar fi fost ea, așa că, ignorând mizeria din jur, rămase cu placere în cărciuma aceea.

Cărciumarul hălduia în altă încăpere, dar își făcea deseori apariția în salon, coborând o scară interioară, în capătul căreia se arătau mai întâi cizmele lui bine văcsuite, cu carâmbi roșii, răsfrânți. Insul arbora o haină de velur, încrețită în talie, și o jiletă de atlas negru, neînchipuit de slinoasă; cravată nu purta, iar chipul lui părea uns cu ulei, ca un lacăt de fier. În spatele tejghelei, se foia un băiețandru de vreo paisprezece ani, iar prin preajmă – un altul, și mai Tânăr, care ducea comenzile la mese. Pe tejghea – un platou cu castraveți tăiați rondele, bucăți de pâine neagră, uscată, și felii de pește care, toate laolaltă, răspândea un miros